

KREDIT XAVFINI BAHOLASHDA TAHLILY YONDASHUVLAR

Turayeva Gulizaxro

Guliston davlat universiteti dotsenti

Tuzaliyev Doniyor

Jo'rayev A'zam

Xolboyev Jamshid

Guliston davlat universiteti talabalari

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi kredit xavfini baholash jarayonida qo'llaniladigan asosiy tahliliy yondashuvlar, ularning mazmuni, ahamiyati va banklarning kredit portfeli sifatiga ko'rsatadigan ta'siri yoritilgan. Kredit oluvchining moliyaviy ko'rsatkichlari, kredit reytingi, naqd pul oqimlari, garov ta'minoti hamda ehtimoliy modellashtirish tizimlari orqali kredit xavfini aniqlash mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalarida tahliliy yondashuvlarning kompleks qo'llanilishi kredit portfelinin xavfsizligi va bank barqarorligini ta'minlashda muhim omil ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: kredit xavfi, kredit reytingi, scoring tizimi, garov ta'minoti, moliyaviy tahlil, pul oqimi, risk-menejment.

Аннотация. В данной диссертации рассматриваются основные аналитические подходы, используемые при оценке кредитного риска, их содержание, значение и влияние на качество кредитных портфелей банков. Проанализированы механизмы определения кредитного риска через финансовые показатели заемщика, кредитный рейтинг, денежные потоки, обеспечение и системы вероятностного моделирования. Результаты исследования обосновывают, что комплексное использование аналитических подходов является важным фактором обеспечения безопасности кредитного портфеля и устойчивости банка.

Ключевые слова: кредитный риск, кредитный рейтинг, скоринговая система, обеспечение, финансовый анализ, денежные потоки, управление рисками.

Annotation. This thesis covers the main analytical approaches used in the process of credit risk assessment, their content, significance and impact on the quality of banks' credit portfolios. The mechanisms for determining credit risk through borrower financial indicators, credit rating, cash flows, collateral and probabilistic modeling systems are analyzed. The research results substantiate that the integrated use of analytical approaches is an important factor in ensuring the safety of the credit portfolio and the stability of the bank.

Key words: credit risk, credit rating, scoring system, collateral, financial analysis, cash flow, risk management.

KIRISH

Banklar faoliyatida kredit riski eng muhim moliyaviy xavf turlaridan biri bo'lib, qarz oluvchining kredit bo'yicha o'z majburiyatlarini o'z vaqtida bajarmaslik ehtimoli bilan tavsiflanadi. Kredit riskini aniq baholash bankning moliyaviy barqarorligini saqlash, kredit portfelinin sifatini oshirish va aktivlar xavfsizligini ta'minlashda muhim o'rin

tutadi. Zamonaviy banklar kredit xavfini tahlil qilishda statistik, analitik va modellashtirish uslublaridan keng foydalanmoqda. Kredit xavfini baholash jarayonidagi tahliliy yondashuvlar qarz oluvchining moliyaviy holati, to'lov qobiliyati, biznes barqarorligi va garov ta'minoti bo'yicha qaror qabul qilishda ishonchli asos yaratadi.

ASOSIY QISM

Kredit xavfini baholashda birinchi navbatda moliyaviy ko'rsatkichlar tahlili qo'llaniladi. Ushbu yondashuv qarz oluvchining balans, foyda va zarar hisobotlari, pul oqimlari, likvidlik koeffitsientlari, qarz yuklamasi va aktivlarning aylanuvchanligi orqali kreditni qaytarish qobiliyatini aniqlashga yordam beradi. Moliyaviy tahlil qarz oluvchining joriy holatini baholash bilan birga, uning kelgusi davrdagi barqaror faoliyatini ham prognoz qilish imkonini beradi.

Ikkinchi tahliliy yondashuv — kredit reytingi va skoring tizimlaridir. Kredit skoring modeli mijozning kredit tarixi, daromad manbalari, ish tajribasi, to'lov intizomi, garov ta'minoti va boshqa xavf ko'rsatkichlarini ball tizimi orqali baholaydi. Yirik banklarda reyting tizimi orqali mijozlar A, B, C kabi risk toifalariga ajratiladi va har bir toifa uchun kredit siyosati alohida belgilanadi. Bu esa kredit xavfini boshqarishda differensial yondashuvni ta'minlaydi.

Kredit xavfini o'lchashda keng qo'llaniladigan uchinchi yondashuv — ehtimoliy modellashtirish tizimi bo'lib, ushbu model IFRS 9 standartining asosini tashkil etib, kredit portfeli bo'yicha kutilayotgan zararlarni aniqlashda eng ishonchli yondashuvlardan biri hisoblanadi. Modellashtirish jarayonida statistik tahlil, regressiya modellari va mashinaviy o'qitish algoritmlari qo'llanilib, riskning real hajmi prognoz qilinadi.

Bundan tashqari, kredit xavfini baholashda naqd pul oqimlari tahlili ham muhim o'rin tutadi. Mazkur tahlil qarz oluvchining operatsion, investitsion va moliyaviy faoliyatdan tushadigan pul oqimlarini baholab, kreditni qoplash uchun yetarli resurslari mavjud yoki yo'qligini aniqlaydi. Ayniqsa, tadbirkorlik subyektlari uchun pul oqimlari barqarorligi kredit qaytish imkoniyatining asosiy ko'rsatkichi sifatida qaraladi.

1-jadval

Kredit xavfini baholashda tahliliy yondashuvlarning taqqoslanishi

Yondashuv turi	Mazmuni	Qo'llanish sohasi
Moliyaviy tahlil	Balans, foyda, likvidlik, qarz yuklamasi tahlili	Korporativ mijozlar, kichik biznes
Kredit reytingi va skoring	Ball tizimi asosida mijoz riskini baholash	Jismoniy shaxslar, KOB, iste'mol kreditlari
PD, LGD, EAD modellashtirish	Ehtimoliy yo'qotishlar va defolt ehtimolini aniqlash	Yirik kreditlar, bank portfeli risk baholash

Cash Flow tahlili	Pul oqimlari barqarorligini baholash	Biznes kreditlari, investitsion kreditlar
Garov tahlili	Garov qiymati, likvidligi va qoplash koeffitsienti	Barcha turdagi ta'minlangan kreditlar

Quyidagi jadval kredit xavfini baholashda eng ko'p qo'llaniladigan tahliliy yondashuvlarning asosiy afzalliklari va qo'llanish sohalarini umumlashtirib beradi.

Jadvalda kredit xavfini baholashda qo'llaniladigan beshta asosiy tahliliy yondashuvning mazmuni va qo'llanish sohasi taqqoslanadi. Moliyaviy tahlil yirik korporativ mijozlar va kichik biznes kreditlarini baholashda eng keng qo'llaniladigan usul bo'lib, qarz oluvchining real moliyaviy holatini ko'rsatib beradi. Kredit reytingi va skoring tizimlari esa asosan jismoniy shaxslar va kichik tadbirkorlik subyektlari bo'yicha tezkor va standartlashtirilgan baholash imkonini beradi. Kredit xavfini kamaytirishda garov ta'minoti tahlili ham muhim ahamiyatga ega. Garovning real bozor qiymati, likvidligi, eskirish darajasi va sotish tezligi kredit xavfining pasayishiga bevosita ta'sir qiladi. Banklar garovning qoplash koeffitsientini aniqlab, uning kredit summasini qanchalik qoplashi mumkinligini baholaydi.

XULOSA

Kredit xavfini baholashda tahliliy yondashuvlar qarz oluvchining moliyaviy holatini kompleks baholash, kreditning qaytish ehtimolini aniqlash va bank portfelining xavfsizligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Moliyaviy tahlil, skoring tizimi, ehtimoliy modellar, pul oqimi tahlili va garov ta'minoti baholashning birgalikda qo'llanilishi kredit riskini kamaytirib, bankning barqaror faoliyat olib borishiga imkon yaratadi. Shu sababli kredit xavfini baholashda yondashuvlarning uyg'un qo'llanishi bank risk-menejment tizimining samaradorligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki — Yillik hisobotlar (2020–2024).
2. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: A global regulatory framework. BIS, 2017.
3. Deloitte. Credit Risk and Expected Loss Models. London, 2022.
4. Mishkin, F. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. Pearson, 2019.